

หลักการและวิธีการเทศน์

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, ป.ธ.๙, พธ.บ., Ph.D.)

ศาสตราจารย์ ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ท่านพระเถรานุเถระ

และว่าที่พระธรรมกถึกทุกรูป

ท่านทั้งหลายคงสังเกตเห็นว่า เมื่อผมขึ้นมาบนเวที ผมได้ไปกราบพระรัตนตรัยที่โต๊ะหมู่บูชา แล้วมากราบที่ภาพของบูรพาจารย์ทั้งสามรูป ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือว่าเป็นปรมาจารย์ของนักเทศน์ วัดประยูรวงศาวาส

รูปแรกคือเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จี่ อินฺทสมฺมาหาเถโร ป.ธ.๙) เจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาวาส รูปที่ ๓ เป็นพระธรรมกถึกที่มีเทศนาโวหารดี เป็นผู้มีลีลาการเทศน์อย่างสาธิต ป้อนเหยื่อ สมัยที่ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่พระเทพโมลี ได้รับสร้อยนามว่า "มหาธรรมกถึก" ดังปรากฏในราชทินนามเต็มว่า "พระเทพโมลี ตรีปิฎกธรา มหาธรรมกถึก คณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี" เจ้าประคุณสมเด็จพระเจ้าประคุณสมเด็จฯ เป็นผู้วางแบบแผนการเทศน์ลีลาสาธิต ป้อนเหยื่อให้กับสำนักของเรา

รูปที่สองคือพระเดชพระคุณพระพุทธวรญาณ (มิ่งคล วิโรจนมหาเถโร ป.ธ.๕) เจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาวาส รูปที่ ๑๓ พระเดชพระคุณฯ เป็นรองสมเด็จพระราชาคณะ เป็นผู้จัดให้มีการอบรมหลักสูตรวิชาการเทศนาขึ้น ในสมัยที่พระเดชพระคุณฯ เป็นเจ้าอาวาส วัดประยูรวงศาวาสมีเจ้าอาวาสมาถึงตัวผมนับเป็นรูปที่ ๑๔

รูปที่สามคือพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนฺนิโก) ท่านเป็นเจ้าของนามปากกา หลวงตาแพรวเหยื่อไม้ ผู้เขียนนิยายธรรมะและหนังสือเรื่องสั้นธรรมะชุด หลวงตา ถือว่าเป็นพระสงฆ์รูปแรกที่วงการภาพยนตร์นำบทประพันธ์ไปทำเป็นภาพยนตร์ ชื่อเรื่องว่า หลวงตา แสดงนำโดย ล้อต๊อก

ผู้สร้างภาพยนตร์มาติดต่อพระครูพิศาลธรรมโกศล (หลวงตาแพรวเหยื่อไม้) ท่านก็อึดอัดไม่อยากให้เอาไปสร้าง ท่านบอกว่า ไม่รู้ว่าให้ไปสร้างภาพยนตร์แล้วหลวงตาในเรื่องจะเป็นล้อต๊อก หรือว่าล้อต๊อกจะเป็นหลวงตา ถ้าหลวงตาเป็นล้อต๊อกก็กลายเป็นตัวตลก เพราะคนแสดงเป็นดาราทลก

แต่ถ้าล้อต๊อกลงแสดงเป็นหลวงตาแล้วเข้าถึงบทบาทเหมือนกับในหนังสือจะเป็นเรื่องที่น่านิยม ผลออกมาสร้างถึง ๒ ภาค เพราะล้อต๊อกลงแสดงเป็นหลวงตาได้ดีมากๆ จนได้รับรางวัลตุ๊กตาทอง ในบทบาทของหลวงตา

เพราะฉะนั้น นักเทศน์วัดประยูรฯ ทำได้หลากหลาย ในยุคก่อนนี้ขึ้นธรรมมาสน์จับคัมภีร์เทศน์มาในยุคหลวงตาแพร่เยื่อไม่เขียนบทละคร บทภาพยนตร์ มาในยุคสมัยใหม่ ยุคไอทีมีคอมพิวเตอร์นำเสนอและพัฒนาารูปแบบหลากหลาย เทศน์ได้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ออกไปเทศน์กันทั่วโลก แต่ไม่ว่าจะไปเทศน์ที่ไหนต้องมีหลักการเทศนา จะทิ้งหลักการเทศนาไม่ได้

วิธีการอาจจะหลากหลายรูปแบบและต่างกันตามลีลา แต่หลักการเทศนาหรือการสอนธรรมะต้องมีเหมือนกัน ทิ้งไม่ได้ ถ้าทิ้งหลักการเทศนา การเทศน์แม้จะสนุกแต่อาจจะเป็นตลกคาเฟ่ ท่านอาจจะเทศน์ได้นำสนใจแต่ไม่มีใครศรัทธา ก็ไม่ต่างจากสอนหนังสือในโรงเรียนทั่วไป ถ้าหากท่านสอนพุทธประวัติได้สนุก แต่คนไม่ได้ศรัทธาในพระพุทธเจ้าเพิ่มขึ้น ท่านก็ไม่ต่างจากครูสอนวิชาประวัติศาสตร์

เพราะฉะนั้น การเทศนาจึงมีหลักการเป็นสำคัญ เนื่องจากการเรียนฝึกเทศน์ของท่านทั้งหลายเป็นเรื่องที่จะต้องนำไปใช้ เป็นการเรียนเพื่อฝึกปฏิบัติ ท่านจะต้องจำหลักการวิธีการให้ได้ก่อน เพราะพวกท่านไม่ได้มาเรียนสักแต่ว่า รู้ไว้ใช้ว่าใส่บาฏแบกหาม ท่านเรียนเหมือนกับคนสอบใบขับขี่รถยนต์ ต้องรู้กฎจราจร รู้วิธีขับรถตามทฤษฎี จากนั้นต้องไปหัดขับรถจริงๆ ที่ถนนใหญ่

จดบันทึก

การที่ท่านทั้งหลายมีวัตถุประสงค์ซึ่งต่างจากการเรียนธรรมมา ท่านต้องจดจำและนำไปปฏิบัติ เมื่อเขาบอกให้ฝึกท่านต้องฝึก แต่การจะฝึกท่านต้องจดจำให้ได้ จำไว้ดีกว่าจด แต่ถ้าจำไม่หมด จดไว้ดีกว่าจำ

นักเทศน์ต้องเป็น**นักจดบันทึก** จะจดใส่กระดาษ บันทึกลงในไอแพดหรือไอโฟน หรือคอมพิวเตอร์ก็ได้ จดจำคำพูดคมๆ ของผู้บรรยาย เพราะกว่าผู้บรรยายแต่ละท่านจะไปค้นคว้าหาข้อมูลได้ต้องใช้เวลา สัมผัสข้อมูลนานมาก วิทยากรแต่ละท่านที่มาพูดให้ท่านฟังจะถ่ายทอดจากประสบการณ์ชีวิตที่ได้ค้นคว้ามาและผ่านการเจียระไนความคิดจนตกผลึกมาให้พวกเรา ถ้าเราไปค้นคว้าเองอาจจะต้องใช้เวลาเป็นสัปดาห์ แต่เราได้นักเทศน์สุดยอดมาบรรยายให้ท่านฟัง ถ่ายทอดวิทยายุทธ์ให้ ท่านมีหน้าที่บันทึกจดจำองค์ความรู้ที่วิทยากรนำมาถ่ายทอด ไม่ได้หมายความว่าท่านจะเลียนแบบวิทยากรทุกประเด็น เลียนแบบได้เฉพาะเรื่องของการตีความหรือลีลาท่วงทำนองที่เข้ากับเราได้

หลักการพูดและหลักการเทศน์ก็เหมือนกัน คือเวลาท่านพูดให้คนฟังจำนวนมาก ท่านต้องพูดให้ชัดถ้อยชัดคำกว่าที่คุยกันปกติ พูดช้าลงนิดหนึ่งเพราะเทคโนโลยีคือไมโครโฟนต้องการเวลาลำเลียงเสียงท่านไปหาผู้ฟัง เพราะเสียงเคลื่อนที่ช้ากว่าแสง ท่านเห็นภาพผมก็จริงแต่กว่าเสียงจะวิ่งผ่านสายไปถึงพวกท่านมันกินเวลา ท่านจึงต้องพูดให้ช้าและชัด พูดเป็นจังหวะจะโคนเน้นย้ำเมื่อควรเน้นย้ำ สิ่งเหล่านี้เป็นศิลปะที่ท่านจะต้องฝึกฝน แม้กระทั่งกำหนดให้ปากของเราอยู่ห่างจากไมโครโฟนประมาณ ๑ ฝ่ามือ

ทุกท่านที่เข้ามาฝึกฝนในหลักสูตรวิชาการเทศนาของวัดประยุรวงศาวาส ถ้าวัดว่าท่านเป็นศิษย์มีครู ต้องเดินตามหลักที่บูรพาจารย์ได้วางไว้เป็นแบบอย่าง ศิษย์มีครูเหมือนงูมีพิษ ศิษย์ไม่มีครูเหมือนงูไม่มีพิษ

ศรีปราชญ์แต่งโคลงได้ไพเราะเพราะพริ้ง เมื่อเขาจะถูกประหารชีวิตยังคิดถึงครู ประมาจารย์ของโคลงสี่สุภาพคือศรีปราชญ์ ประมาจารย์ของกลอนแปดคือสุนทรภู่ เมื่อจะถูกประหารชีวิต ศรีปราชญ์ได้ฝากโคลงบทสุดท้ายในชีวิตก่อนที่จะตายว่า

ธรรมเนียมนี้	เป็นพยาน
เราก็คิษย์มีอาจารย์	หนึ่งบ้าง
เราผิดท่านประหาร	เราชอบ
เราบ่ผิดท่านมล้าง	ดาบนี้คืนสนอง

ท่านทั้งหลายเป็นศิษย์มีครูมีอาจารย์ เมื่อขึ้นธรรมาสน์ต้องตั้งนะโมเพื่อไหว้ครู พระพุทธเจ้าเป็นบรมครูของนักเทศน์ เพราะฉะนั้นที่เราให้ความสำคัญแก่การไหว้ครู การไหว้ครูในการเทศน์ก็คือการตั้งนะโม ๕ ชั้น รุ่นก่อนๆ เห็นฝึกตั้งนะโมตั้งหลายสัปดาห์กว่าจะไหว้ครูเป็น บางคนเวลาขึ้นธรรมาสน์ยังไหว้ครูไม่เป็นตั้งนะโมยังไม่ถูก ท่านฟังผมข้างล่างเหมือนกับจะตั้งนะโมได้ง่ายๆ แต่พอขึ้นเวทีจริงกลับไหว้ครูคือตั้งนะโม ๕ ชั้นไม่เป็น ดังนั้น ในพรรษา ๓ เดือนนี้ ถ้าทุกรูปตั้งนะโม ๕ ชั้นได้ถูกต้องถือว่าเรียนสำเร็จไปแล้วครึ่งหลักสูตร

พระครูพิศาลธรรมโกศลหรือหลวงตา แพร่เยื่อไม้ ฟานักอยู่ที่กุฏิคณะ ๙ วัดประยุรวงศาวาส ผมอยู่คณะเดียวกันกับท่าน ผมสังเกตเห็นห้องสมุดส่วนตัวของท่านมีหนังสือเต็มไปหมด สมัยก่อนไม่ได้พิมพ์หนังสือธรรมะมากมายเหมือนปัจจุบันนี้ หนังสือธรรมะก็เล่มๆ ท่านซื้อหมด หลวงตาจะบันทึกย่อเรื่องที่ท่านอ่าน จดคำคมต่างๆ ลงในสมุดไดอารี่ นี่คือตัวอย่างของนักเทศน์ที่ทำงานที่กช่วยจำ

เมื่อท่านทั้งหลายนั่งฟังวิทยากร ควรจดบันทึกไปด้วย ท่านจะได้ทั้งฟังและเขียน ตามดูภาพหูฟังเสียง มือยังเขียนบันทึก ทำให้เรื่องเข้าถึงสมองได้ง่าย เหมือนกับจารีกลงในแผ่นศิลา ฟังอย่างเดียวเหมือนจารีกลงในรอยทราย ตามดูหูฟังพร้อมกันเหมือนจารีกลงในแผ่นไม้ แต่ถ้าตามดูหูฟังพร้อมกับเขียนบันทึกไปด้วยก็เหมือนจารีกลงในแผ่นศิลา แต่ข้อสำคัญอย่าไปตั้งหน้าตั้งตาจดบันทึกจนฟังไม่รู้เรื่อง ท่านฟังให้เข้าใจแล้วเขียนสรุปเนื้อหาสำคัญก็พอ เมื่อได้ยินคำคมดีๆ ให้รีบจดไว้ ผมเรียนรู้วิธีการค้นคว้าหาความรู้และจดบันทึกจากหลวงตา หนึ่งในหลายวิธีการเก็บเพชรที่ผมได้แบบมาจากหลวงตา แพร่เยื่อไม้

การจดบันทึกคือการเก็บเพชร ถามว่าอะไรคือเพชร ตอบว่าสิ่งที่วิทยากรบรรยายถวายเป็นความรู้ในวิชาต่างๆ ตลอดหลักสูตร นั่นคือเพชรและท่านต้องเก็บเพชรด้วยการบันทึกจดจำ ดังมีเรื่องเล่าว่า

มีกองคาราวานเดินทางไปด้วยเกวียนบ้างม้าบ้าง เดินทางข้ามดินแดนกันดาร หัวหน้ากองเกวียนพาคนกลุ่มนี้เดินทาง เขาเรียกว่าคนเผ่าเร่ร่อนไปที่ไหนก็ตั้งหลักปักฐาน พอไม่มีน้ำก็ไปเรื่อย แล้วเขาจะมีสิ่งที่มีดีใจให้เกิดเอกภาพเกิดความสามัคคี ภาษาสมัยนี้เรียกว่าความปรองดอง เขาจะนับถือบูชาเทพเจ้า ตกตอนเย็นทุกคนต้องมารวมกันทำพิธีไหว้เทพเจ้า มีการสวดมนต์ตามแบบของพวกเขา จนกระทั่งค่ำวันหนึ่ง ขณะกำลังสวดมนต์ได้ยินเสียงพายุฮือฮิงพัดมา ฝุ่นฟุ้งตลบ หัวหน้าเผ่าบอกว่า “เทพเจ้าปรากฏองค์แล้ว ตั้งใจฟัง ท่านกำลังจะบอกขุมทรัพย์ให้พวกเรา จะได้รวยกันเสียที”

ทุกคนพนมมือรอฟัง ฉับพลันก็มีเสียงดังก้องมาจากฝุ่นที่ฟุ้งเป็นลมหมุนตัวนั้นว่า “สุทั้งหลายฟังให้ดีและจงจำไว้ว่าขุมทรัพย์นี้เดินทางไปพบก้อนกรวดที่ใดก็ตาม จงเก็บใส่กระเป่าที่ติดกับอาณาม้าแล้วสุเจ้าจะทั้งดีใจและเสียใจ”

เทพเจ้าพูดเป็นปริศนาอย่างนี้แล้วก็หายไป

คนทั้งหลายพากันผิดหวังว่าแทนที่เทพเจ้าจะบอกขุมทรัพย์ให้ กลับบอกให้เก็บก้อนกรวดใส่กระเป่า

วันรุ่งขึ้น พวกเขาพากันเดินทางไปเห็นก้อนกรวดระหว่างทางก็เก็บบ้างไม่เก็บบ้าง ตกเย็นไปตั้งกระโจมรับประทานอาหารและสวดมนต์บูชาเทพเจ้า

หัวหน้าเผ่านี้ก็ได้ว่าเมื่อวานเทพเจ้าสั่งให้เราเก็บก้อนกรวด จึงถามขึ้นว่าใครเก็บก้อนกรวดมาบ้าง พวกผู้ชายเอากระเป่ามาวางไว้แล้วล้วงเข้าไปภายในกระเป่า ใช้มือกำสิ่งที่เข้าใจว่าเป็นก้อนกรวด

ออกมาแล้วแบมืออวดกัน พอแบมือออกมาเท่านั้น ก็ดีใจจนเนื้อเต้นเมื่อเห็นแสงแวววาวท่ามกลางแสงไฟ

แท้ที่จริง สิ่งที่เราเข้าใจว่าเป็นก้อนกรวดนั้นก็คือเพชร

พวกเขาดีใจที่เห็นก้อนกรวดกลายเป็นเพชร แต่เสียใจที่เก็บมาน้อยไปหน่อย

เตรียมตัวให้พร้อม

พวกเราบางคนที่เรียนวิชาการเทศนาที่วัดประยุรวงศาวาส ฟังบ้างจดบ้างอย่างเสียไม่ได้ เพราะนึกว่าเก็บก้อนกรวด พอถึงเวลาจะใช้เทศน์จริง จึงรู้ว่าสิ่งที่เราจดบันทึกมานั้นมีค่าดังเพชร เราเสียใจที่จดบันทึกมาน้อยไปหน่อย ดังนั้น เพื่อมิให้เสียใจภายหลัง เราจะต้องตั้งใจเก็บก้อนกรวดซึ่งวันหนึ่งจะกลายเป็นเพชร นี่คือการเตรียมพร้อมในการเรียนหลักสูตรวิชาการเทศนา เพราะว่าการเทศน์นั้น ท่านจะต้องเตรียมตัวพร้อมเสมอ

สมดังภาษิตที่ว่า **“จะปลูกพืชต้องเตรียมดิน จะกินต้องเตรียมอาหาร จะเทศนาว่าการก็ต้องเตรียมตัว”**

ผมขอเตือนนักเทศน์มือใหม่หัดขับทั้งหลายว่า **อย่าเทศน์โดยไม่มีการเตรียมตัวเป็นอันขาด** เพราะถ้าไม่เตรียมตัวและไม่เรียบเรียงความคิดก่อนเทศน์ การเทศน์ของท่านจะไม่ราบรื่น รวบรัด และตรงประเด็น หากไม่เตรียมตัวให้ดีก็จะเหมือนขี่ม้าเสียบ่า คือ ตั้งหัวข้อแบบหนึ่งแต่อธิบายไปคนละเรื่อง เช่น เขาให้เทศน์เรื่องน้ำท่วมกลับไปพูดเรื่องฝนแล้งการเทศน์โดยไม่เตรียมตัวทำให้นักเทศน์ตกธรรมาสน์กันมามากต่อมากแล้ว

ถ้าท่านเทศน์โดยไม่เตรียมตัวก็เหมือนครูที่ไม่เตรียมการสอน ซึ่งทำให้ผู้ฟังเสียเวลาเปล่า ท่านต้องให้ผู้ฟังรู้สึกคุ้มค่ากับเวลาที่เสียไป จำไว้ว่า การเทศน์โดยไม่เตรียมตัวเป็นการดูถูกสติปัญญาของผู้ฟัง ดังนั้น ก่อนจะเทศน์ เราต้องเตรียมเรื่องให้ถูกกับงาน

การเตรียมเรื่อง

เมื่อวาน ผมไปเทศน์งานศพที่วัดเทพศิรินทราวาส ก่อนเทศน์ ผมอ่านประวัติของผู้วายชนม์ พบว่า เขามีอายุ ๑๐๑ ปี เป็นเจ้าของ บริษัทอ้วยอันไอสด ผมได้หัวข้อเทศน์ทันที นั่นคือเรื่องธรรมะ

ที่ทำให้คนอายุยืนได้แก่อิทธิบาท ๔ ผมอธิบายว่าอิทธิบาท ๔ ทำให้คนอายุยืนได้อย่างไร นี่คือการเตรียมเรื่อง

ประเด็นต่อมาคือ**การเตรียมใจ** การเป็นนักเทศน์ไม่ใช่ที่เราจะเทศน์ดีทุกครั้ง นักร้องที่ร้องเพลงดีไม่ได้หมายความว่าจจะร้องดีทุกเวที บางเวทีเขาไม่มีอารมณ์ร้อง การร้องเพลงจึงไม่ดีเท่าที่ควร

การเตรียมใจหมายถึงเราสร้างอารมณ์ร่วมกับเรื่องที่กำลังพูด เวลาที่เราพูดเรื่องอะไรก็ตาม เราต้องมีอารมณ์ตามนั้นด้วย ถ้าพูดเรื่องสนุกท่านต้องมีอารมณ์ขัน ถ้าเล่าเรื่องน่ากลัว เราจะต้องใส่อารมณ์กลัวตามความน่ากลัวด้วย ไม่ใช่เล่าที่อ้อๆ

ปีนี้เป็น**ปีพุทธชยันตีฉลอง ๒๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า** เราต้องเล่าเหตุการณ์ที่พระพุทธองค์สู้กับพระยามารได้ต้นโพธิ์ด้วยความศรัทธาเต็มเปี่ยมในหัวใจของเรา

นอกจากนี้ การเตรียมใจยังหมายถึงการทำใจให้มีสมาธิหนักแน่น ไม่เกิดประหม่าเมื่อขึ้นธรรมาสน์ บางท่านลงทุนเสกคาถาเท่าที่จะนึกหามาได้ก่อนขึ้นธรรมาสน์ทุกครั้ง

แท้ที่จริง การตั้งนะโมนั้นแหละเป็นการเตรียมใจอย่างดีเพราะนะโมเป็นการไหว้ครู ถ้าเราตั้งนะโมได้หนักแน่น ใจของเราจะเป็นสมาธิตั้งแต่เริ่มต้น การเริ่มต้นที่ดีเท่ากับสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง

ครั้งหนึ่ง เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังมานิมนต์ผมให้ไปเทศน์ถวายหน้าพระที่นั่งในงานสมเด็จย่า ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เจ้าหน้าที่บอกผมให้เทศน์ดังๆ เพราะเจ้านายอยากฟังเทศน์ นักเทศน์พอขึ้นเทศน์หน้าพระที่นั่งมักจะตกประหม่าจนเสียงแหบหายไปหมด

พอผมขึ้นธรรมาสน์แล้วตั้งนะโม ๕ ชั้นจบ ผมรู้ตัวว่างานนี้ผมไปรอด เพราะหลังตั้งนะโมจบผมหายประหม่า เมื่อเทศน์จบ ผมเอาเทปบันทึกเสียงมาเปิดฟัง ลูกศิษย์ถามว่า ทำไมตั้งนะโมมีลูกคอ ร่วนเซียว ผมฟังเสียงแล้วบอกเขาว่า นี่ไม่ใช่ลูกคอ แต่เป็นเสียงสั่น แต่พอตั้งนะโมครบสามจบแล้วเสียงหายสั่น การเทศน์ก็ดำเนินไปด้วยดี

นักเทศน์สมัยก่อนถือว่านะโมเป็นบทไหว้ครู สมัยโบราณยังไม่มีไมโครโฟน **พระครูโฆทาน-ธรรมจารย์** อดีตเจ้าอาวาสวัดดาวดึงษาราม ตั้งนะโมเสียงดังมาก ญาติโยมที่กำลังตำหมากคู้กันพากันเงียบทันที เพราะเสียงท่านกึกกั้วหู ถึงขนาดสุนัขที่นอนอยู่ใต้ธรรมาสน์ลุกขึ้นสะบัดหูเดินหนีไปเลย

เพราะฉะนั้น นักเทศน์ที่ดีต้อง**เตรียมเรื่อง เตรียมตัวและเตรียมใจ**

ในเรื่องการเตรียมตัว ขอยก**เดมอสเธนิส (Demosthenes)** มาเป็นตัวอย่าง เดมอสเธนิสเป็นนักพูดระดับโลก มีชีวิตเมื่อสองพันปีมาแล้ว เขาเป็นยอดนักพูดของกรีก เดมอสเธนิสเป็นคนพูดติดอ่าง แต่กลายเป็นนักพูดระดับโลก ครั้งแรกเขาพูดในที่ชุมนุมชน คนฟังหัวเราะเยาะเพราะเขาพูดติดอ่าง ยิ่งคนหัวเราะ เขายังพูดติดอ่าง ผลก็คือตกม้าตาย เขาไม่กล้าพูดในที่สาธารณะไปอีกนาน

ต่อมา เดมอสเธนิสเตรียมตัวให้พร้อมด้วยการฝึกซ้อมอย่างหนักเหมือนนักกีฬาสมัยนี้ที่เก็บตัวฝึกซ้อมก่อนเข้าแข่งขันกีฬาโอลิมปิก เขาเลือกชายทะเลเป็นที่เก็บตัวอาศัยอยู่ในถ้ำชายทะเลแล้วฝึกพูดอย่างเดียว จุดอ่อนของเขาคือพูดติดอ่าง เขาแก้ด้วยการนำก้อนกรวดมาอมไว้ใต้ลิ้นเพื่อคุมประสาทลิ้น เวลาพูดต้องระวังไม่ให้ก้อนกรวดหายเข้าไปในลำคอ เขาใช้ก้อนกรวดคุมประสาทลิ้นไม่ให้พูดติดอ่าง เขาจินตนาการให้คลื่นที่ซัดกระทบฝั่งเหมือนกับคนโห่ฮา และเขาต้องตะโกนสู้เสียงคลื่น ในช่วงเก็บตัวเตรียมพร้อมนี้ เขาโกนศีรษะครึ่งหนึ่งเพื่อคุมตัวเองไม่ให้ออกไปไหน

อีกตัวอย่างของการเตรียมตัวคือไผ่ในประเทศจีน หน่อของไผ่ขึ้นโดดเดี่ยว ไม่เป็นกอ คนจีนเรียกว่า**ไผ่เมาซู** ฝรั่งเศสเรียกว่า**ไผ่โมโซ** เป็นไผ่ยักษ์ใหญ่ที่สุดในโลก ไผ่เมาซูนี้แปลกมาก ปลุก ๕ ปี สูงนิดเดียว คนแก่มั้ยอยากปลุกแต่คนหนุ่มสาวชอบปลุก เพราะหลังจาก ๕ ปีไผ่นี้จะโตวันละ ๒ ฟุตครึ่ง สูงเต็มที่ถึง ๗๕ ฟุต ภายใน ๖ สัปดาห์ หลังจากที่สูงถึง ๗๕ ฟุตแล้ว มันจะไม่สูงอีกต่อไป แต่จะขยายออกเป็นปล้องใหญ่มาก

นักพฤกษศาสตร์สงสัยว่า ทำไม ๕ ปีแรกไผ่จึงไม่โต พอขุดลงไปดูรากใต้ดินจึงรู้ว่า ตอน ๕ ปีแรกไผ่โตอยู่ใต้ดิน รากมันงอกอยู่ใต้ดินเพื่อเตรียมพร้อมในการดูดซับอาหาร รากวงเป็นขนด ถ้ายืดขยายออกไปจะยาวเป็นกิโลเมตร นี่แสดงว่าไผ่เตรียมพร้อมในการดูดซับอาหาร เมื่อถึงเวลาครบ ๕ ปีจึงดูดซับอาหารจนโตพรวดพราด

ขงจื้อสอนว่า “อย่าหวังว่าคนไม่รู้ว่าคุณเก่งหรือมีความสามารถหรือไม่ หวังแต่ว่าสักวันหนึ่งเมื่อคนเขายกย่องท่านให้โอกาสท่าน ท่านมีความเก่งและความสามารถสมกับที่เขายกย่องท่านหรือเปล่า” นี่คือการเตรียมตัวให้พร้อม

ธรรมะกำมือเดียว

ขอพูดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเตรียมเรื่อง เราจะเทศน์ครึ่งชั่วโมงควรจะมีเนื้อหาอะไรบ้าง อย่าอัดข้อมูลมากจนผู้ฟังหือตาลีไปหมด หลักการเตรียมเรื่องเทศน์มีอยู่ว่า ไม่เทศน์ทุกเรื่องที่เราจะต้องเทศน์เรื่องที่เขาควรรู้ซึ่งเหมาะแก่ผู้ฟัง

ทุกท่านคงเคยได้ยินเรื่องธรรมะกำมือเดียว

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จไปที่ป่าประดู่หลายพร้อมๆกับพระสงฆ์จำนวนมาก พระองค์ประทับนั่งในป่าใต้ต้นประดู่หลายแล้วหยิบใบไม้ขึ้นมากำมือหนึ่งแล้วถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย ใบไม้ในกำมือของเรา กับใบไม้ในป่า อันไหนมากกว่ากัน”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ใบไม้ในกำมือของพระองค์น้อยกว่า ใบไม้ในป่ามากกว่า”

พระพุทธเจ้าตรัสต่อไปว่า “ภิกษุทั้งหลาย ใบไม้ในป่ามากกว่าใบไม้ในกำมือของเรา ข้อนี้เหมือนกับความรู้ที่เราตรัสรู้เป็นสัพพัญญูมากมายมหาศาลประดุจดั่งใบไม้ในป่าทั้งป่า แต่ธรรมที่เรานำมาสอนเธอทั้งหลายน้อยนิดประดุจดั่งใบไม้กำมือเดียวเท่านั้น เราไม่ได้สอนทั้งหมดที่เราตรัสรู้เป็นสัพพัญญู เราสอนเฉพาะที่เป็นไปเพื่อเป้าหมาย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับทุกข์ เพื่อนิพพาน เพื่อประโยชน์แก่เธอทั้งหลายเท่านั้น”

ในอีกที่หนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อนุราธะ อดีตก็ดี ปัจจุบันก็ดี เราสอนอยู่เรื่องเดียวเท่านั้น คือเรื่องทุกข์กับความดับทุกข์” นั่นคือตรัสสอนเรื่องอริยสัจ ๔ เท่านั้น

พระพุทธเจ้าสอนธรรมะกำมือเดียวคืออริยสัจ ๔ ตลอดเวลา ๔๕ พรรษา

ในการทำงานเดียวกัน เราไม่เทศน์ทุกเรื่องที่เราจะรู้ แต่เทศน์เรื่องที่เขาอยากรู้หรือควรรู้

นักเทศน์บางท่านเทศน์ทุกเรื่องที่เขาจะรู้เพราะอยากอวดภูมิรู้จนคนฟังตามไม่ทัน เขาบ่นว่าผู้ฟังโง่มีของดีไม่รู้คุณค่า เหมือนสี่ซอให้ควายฟัง ใครก็ตามที่พูดอย่างนี้แสดงว่า สี่ซอไม่เป็น ถ้าสี่ซอเป็นควายต้องฟัง

นักสี่ซอคนหนึ่งไปนั่งซ้อมสี่ซออยู่ริมคันนา มีควายเล็มหญ้าอยู่ใกล้ๆ ตัวหนึ่ง เขาคิดว่าสี่ซอแล้วควายไม่ฟังจริงหรือ เขาก็มือสี่ซออันดับ ๑ ของแผ่นดิน ลองสี่ซอให้ควายฟังสักหน่อย

เขาเริ่มสืขอเป็นเพลงเขมรไล่ควาย ควายก็ไม่สนใจ เขาสืเป็นเพลงอะไรต่อมิอะไร ควายยังกินหญ้า
เฉยอยู่

พอเขาสืขอให้เป็นเสียงยุงร้อง ควายกระดิกหูไล่ยุง

เขาสืเป็นเสียงสุนัขกัดกัน เสียงง้องแง้งๆ ควายเบิ่งมองเพราะกลัวลูกหลง

เขาสืขอเป็นเสียงลูกแหง่ร้อง ควายหยุดกินหญ้าหันมาเบิ่งดูเขานี้กว่าใครเอาลูกของมันซ่อนไว้
แถวนั้น

นี่แหละคือศิลปะแห่งการสืขอให้เป็น ถ้าสืขอเป็น ควายจะฟัง ถ้าใครสืขอแล้วควายไม่ฟัง ต้องมา
เรียนหลักสูตรวิชาการเทศน์ที่นี่ หลักสูตรนี้มีชื่อว่า หลักสูตรสืขอให้ควายฟัง

นักเทศน์ที่ดีต้องเทศน์สอนคนได้ทุกระดับ เด็กฟังรู้เรื่อง ผู้ใหญ่หรือนักการเมืองฟังได้หมด
พระพุทธเจ้าเทศน์สอนคนตั้งแต่ชาวไร่ชาวนาจนถึงพระราชามหากษัตริย์ ดังที่ชาวนาคนหนึ่งพบพระ
พุทธเจ้ากำลังบิณฑบาตก็กล่าวว่า “พระองค์ควรทำนาจะได้มีข้าวเสวย”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “เราก็เป็นชาวนาเหมือนกัน”

ชาวนาถามว่า “อุปกรณ์ในการทำงานอยู่ที่ไหน”

พระพุทธเจ้าตอบว่า “หิริ อีสา มโน โยตต สติ เม ผลปาจนั” แปลว่า “หิริของเราเป็นงอนไถ
ใจเป็นเชือก สติเป็นผลไม้และปลัก” เป็นต้น

เมื่อพระพุทธเจ้าเทศน์สอนชาวนาก็ทรงใช้ถ้อยคำสำนวนของชาวนา เราเป็นลูกศิษย์ของ
พระพุทธเจ้าต้องสามารถเทศน์สอนคนได้ทุกระดับ ถ้าเราเทศน์แล้วคนไม่สนใจฟัง อย่าไปตำหนิผู้ฟัง
แสดงว่าเราต้องปรับปรุงตัวเอง

ดังภาษิตอุทานธรรมที่ว่า

“ถ้าพูดไปเขาไม่รู้อย่าชู้เขา
ว่าโง่งมเงอะเขอะหนักหนา
ตัวของเราทำไม่ไมไกรธา
ว่าพูดจาให้เขาไม่เข้าใจ”

มีคนถามผมว่า ถ้าผู้ฟังคละกันมีทั้งเด็กเล็กและผู้ใหญ่ มีทั้งชานาจนถึงรัฐมนตรี เราจะพูดอย่างไร

คำตอบมีอยู่ว่า ถ้าคนกลุ่มไหนมาก ท่านไม่ยากให้คนกลุ่มนั้นวุ่นวาย ท่านพูดสะกดกลุ่มคนที่มากที่สุดเอาไว้ก่อน กลุ่มเล็กที่เหลือก็จะเกรงใจกลุ่มใหญ่พลอยฟังไปด้วย แต่ถ้ามีเด็กเล็กอยู่มากพอควร เราต้องพูดระดับที่เด็กเล็กเข้าใจแล้วเด็กโตจะพลอยฟังเข้าใจไปด้วย ถ้าเรานั้นที่เด็กโตเป็นหลัก พอเด็กเล็กฟังไม่รู้เรื่อง พวกเขาจะก่อกวนที่ประชุมจนเสียบรรยากาศ ทางที่ดีควรพูดตรงเด็กเล็กไว้ก่อน

มีคำถามเกี่ยวกับภาษาที่ใช้แทนตัวเราเอง ในห้องประชุมนี้มีทั้งพระทั้งญาติโยม เราถือเอาเสียงส่วนใหญ่เป็นหลัก ในที่นี้พระมีมากกว่าญาติโยม ผมใช้สรรพนามแทนตัวว่า “ผม” ถ้าญาติโยมเป็นเสียงส่วนมาก ให้ใช้สรรพนามแทนตัวว่า “อาตมา” และถ้าพระและญาติโยมมีจำนวนเท่ากัน เราใช้คำแทนตัวว่า “ข้าพเจ้า”

เวลาขึ้นธรรมาสน์เทศน์ ห้ามเปลี่ยนสรรพนามไปตามกลุ่มผู้ฟัง ต้องใช้คำว่า **อาตมาภาพ** ในทุกกรณี

ต่อไปขอพูดถึงหลักการเทศนา ผมได้หลักการเทศนามาจากคำสั่งของพระพุทธเจ้าที่มีต่อพระอรหันต์ ๖๐ รูป ในคราวที่ส่งไปประกาศพระศาสนาครั้งแรก ประโยคคำสั่งมีอยู่ว่า

“จรถ ภิกขเว จาริกิ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย”

แปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเราจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่คนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก”

“เทเสถ ธมฺมํ อาทิกุลยานํ มชฺเฌกุลยานํ ปรีโยสานกุลยานํ”

แปลความว่า “จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด”

เป้าหมายของการเทศน์ก็คือ เทศน์ให้งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด

คำว่า “งาม” แปลมาจากภาษาบาลีว่า “กัลยาณะ”

สมัยนี้ไม่มีใครชมเทศนาว่างาม แต่คนมักชมว่า ท่านเทศน์ได้ไพเราะ

คำว่า **กัลยาณะ** เราไม่ได้แปลว่า “งาม” อย่างเดียว เราแปลว่า “ไพเราะ” ก็ได้ เหมือนคำภาษาอังกฤษว่า **beautiful** แปลว่า งามหรือไพเราะก็ได้ เช่นคำว่า **beautiful song** ไม่ได้แปลว่า “เพลงงาม” แต่แปลว่า “เพลงไพเราะ” รากศัพท์ภาษาบาลีกับภาษาอังกฤษเป็นอันเดียวกัน คำว่า **กัลยาณะ** จึงเหมือนกับคำว่า **beautiful** แปลว่าไพเราะก็ได้

ดังนั้น เทศนาจึงไพเราะในเบื้องต้น ไพเราะในท่ามกลาง และไพเราะในที่สุด การเทศน์ได้ไพเราะคือสุดยอดของการเทศน์

การเทศน์ไพเราะเพราะมีอุเทศ นิเทศ และปฏินิเทศ

เทศน์ไพเราะในเบื้องต้นด้วยอุเทศ คือยกหัวข้อขึ้นแสดง

เทศน์ไพเราะในท่ามกลาง ด้วยนิเทศ คืออธิบายขยายความ

เทศน์ไพเราะในที่สุดด้วยปฏินิเทศ คือสรุปจบประทับใจ

อุเทศ

อุเทศประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ

๑. ตั้งนะโม ๕ ชั้น
๒. เดินบาลีนิกเขปบท
๓. อารัมภกถาหรืออารัมภบท

เมื่อตั้งนะโมได้ถูกต้อง เดินคาถาหรืออ้างพุทธศาสนสุภาษิตได้ถูกต้อง และมีอารัมภบทถูกต้อง เชื่อว่าไพเราะในเบื้องต้น ถ้าท่านทำ ๓ อย่างได้ถูกต้อง เรียกว่าศิษย์มีครู ถ้าท่านทำ ๓ อย่างผิด ผู้รู้บอกว่าท่านเทศน์ไม่เป็น

ตั้งนะโมเทศน์ถูกต้องคือตั้งนะโม ๕ ชั้น ซึ่งหมายถึงหยุด ๕ ครั้ง

เวลาให้ศีล เราตั้งนะโม ๓ ชั้น คือ ๓ จบ เราหยุด ๓ ครั้ง ดังนี้

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสส /

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสส /

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสส //

ส่วนการตั้งนะโมเวลาเทศน์ให้หยุด ๕ ครั้ง เรียกว่า นะโม ๕ ชั้น ดังนี้

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสส นโม ตสส /

ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสส /

นโม ตสส ภควโต /

อรหโต สมมา /

สมพุทธสส //

พอดั้งนะโมเสร็จจอย่าหยุดนาน ให้ว่าบาลีนิกเขบตต่อไปทันที เช่น อตตนา หิ อตตโน นาโถติ

คำสุดท้ายว่า "ติ" นิยมออกเสียงยาวมีลูกคอดินน้อยกว่า "ติ-อิ-อิ"

พอดั้งนะโม ๕ ชั้นเสร็จแล้วให้ว่าบาลีนิกเขบตต่อทันที

สมมติว่าวันนี้ผมเทศน์ฉลองการรับปริญญาคุณูปกตบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง
ผมตั้งหัวข้อเทศน์เรื่องปณิตตกถา เมื่อตั้งนะโมเสร็จแล้วก็ว่าบาลีอุเทศนิกเขบตติดต่อกันว่า

ทิกฺกุเจ ธมฺเม จ โย อตฺถโถ โย จตฺถโถ สมปรายีโก อตถาภิสฺมยา ธีโร ปณฺทิตฺติ ปุจฺจตีติ

จากนั้นเป็นอารัมภบทหรืออารัมภกถา ส่วนนี้นักเทศน์ใหม่ต้องท่องจำให้แม่นยำเพราะเป็นแบบ
ดังต่อไปนี้

“ณ บัดนี้ อาตมภาพจักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนา ในปณิตตกถา เพื่อเป็นเครื่องประดับ
ประคองฉลองศรัทธา ประดับปัญญาบารมี เพิ่มกุศลบุญราศีของท่านสาธุชนทั้งหลายผู้มาประชุมกัน
ณ พระอุโบสถวัดประยุรวงศาวาสแห่งนี้ ตามสมควรแก่เวลาสืบต่อไป”

ช่วงอารัมภกถาทำเสียงให้ช้าและชัดเจน แต่หลังจากว่าอารัมภกถาให้ทำเสียงปกติ ไม่ต้องยืดมาก
ไม่ต้องไปตัดเสียงมาก แค่ทำเป็นพิธิตอนต้น ไม่ใช่เทศน์เสียงราบเรียบไปหมด คนฟังจะหลับ ต้องเทศน์
ให้มีเสียงสูงต่ำตามท้องเรื่อง

เริ่มอารัมภบทให้ช้าชัดในตอนต้น เปรียบเหมือนรถไฟเริ่มเคลื่อนตัวออกจากสถานีหัวลำโพง
ลากขบวนยาวจึงออกตัวช้า พอพ้นสถานีความเร็วรถไฟจะเพิ่มมากขึ้นแล้วไปจบลงอย่างเข้มช้าเมื่อถึง
สถานีปลายทาง

มีข้อสังเกตว่านักเทศน์ใหม่มักออกเสียงคำว่า “อาตมภาพ” เป็น “อาตมาภาพ” ซึ่งไม่ถูกต้อง
ที่ถูกต้องให้ใช้คำว่า “อาตมภาพ” ไม่นิยมใช้คำว่า “อาตมา” ในการเทศน์

ข้อความว่า “รับประทานแสดงพระธรรมเทศนา” นั้นเลียนแบบการเทศน์ถวายเทศนาในวังที่
ใช้ข้อความว่า “รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา” หมายถึง ขอพระราชทานวโรกาสแสดง
ธรรมถวาย ในทำนองเดียวกัน ข้อความว่า “รับประทานแสดงพระธรรมเทศนา” หมายความว่า
ขอโอกาสที่จะเทศน์ให้ฟัง

เมื่อเข้ามเทศน์เรื่อง ชันติกถา ในพระอุโบสถ ผมอารัมภบทว่า

“ณ บัดนี้ อาตมภาพจักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในขันติกถา เพื่อเป็นเครื่องประดับ ประคองฉลองศรัทธา ประดับปัญญาบารมี เพิ่มกุศลบุญราศีของญาติโยมพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ผู้ชวนชวนมาบำเพ็ญบุญบำเพ็ญกุศล ณ พระอุโบสถวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ในวันนี้ซึ่งเป็นวันพระ คือวันธัมมัสวันะที่ท่านทั้งหลายจะต้องเข้าวัดฟังธรรม”

พอจบอารัมภบท ผมก็นำเข้าสู่เนื้อหาเทศน์คือการอธิบายขยายความ ดังต่อไปนี้

“ในวันนี้มีผู้มาร่วมฟังเทศน์ฟังธรรมมาบำเพ็ญกุศลกันหลายคณะ เริ่มตั้งแต่คณะของสำนักเทศกิจ กรุงเทพมหานคร มีท่านเลขานุการสำนักเทศกิจนำคณะมา ซึ่งถือว่าการปฏิบัติราชการนอกสถานที่ เพราะเหตุที่ว่าเราชาวพุทธควรจะได้มีการศึกษาธรรมะ เอาเวลาไหนในหนึ่งสัปดาห์ไปศึกษาธรรมะ เพราะต้องปฏิบัติราชการ ศาสนาอื่นให้คนหยุดทำงานในวันสุดสัปดาห์ แล้วไปโบสถ์ฟังธรรมเรียนธรรม ของศาสนาเขาในวันอาทิตย์ ศาสนาของเราไม่ได้หยุดในวันสุดสัปดาห์ ญาติโยมจึงไม่มีโอกาสเรียนธรรมะ โดยตรง เพราะวันฟังธรรม ๘ คำ ๑๕ คำ มักจะเป็นวันทำงาน ขออนุโมทนาเป็นอย่างยิ่งต่อส่วนราชการ ที่อยู่ติดกับวัดประยุรวงศาวาส คือสำนักเทศกิจที่ผู้อำนวยการอนุญาตให้เจ้าหน้าที่มาฟังเทศน์โดยถือว่าเป็นเวลาปฏิบัติราชการ

วันนี้ให้ท่านทั้งหลายได้รอนิดหน่อยเพราะจะฟังเทศน์ให้ติดต้องอดทน ถ้าไม่อดทนก็ไม่ได้ฟังเทศน์ ไม่อดทนก็จะไม่ได้รักษาศีลได้ครบ ๕ ข้อ ความอดทนจึงเป็นพื้นฐานของการทำความดี ดังพระบาลี ที่อาตมภาพได้ยกเป็นนิกเขปบทเบื้องต้นว่า ชันติ หิตสุขาวหา ความอดทนนำมาซึ่งประโยชน์เกื้อกูลและความสุข”

นักเทศน์ต้องมี ๔ ส.

การเทศน์จะต่างจากปาฐกถาตรงที่ว่าจะต้องพูดซ้ำกว่าปกติชนิดหนึ่ง เน้นมากกว่าปกติชนิดหนึ่ง เพราะเป็นความขลังเป็นความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในการเทศน์ และเพราะเป็นเรื่องของธรรมะที่ท่านจะต้องใส่ความรู้สึกในการเทศน์ ในขั้นตอนนิเทศคืออธิบายขยายความนั้น มีหลักการอยู่ว่า เทศน์ดีต้องมี ๔ ส. ดังนี้

๑. สันทัสสนา	แจ่มแจ้งเหมือนเห็นด้วยตา
๒. สมาทปนา	จงใจให้เกิดศรัทธานำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชชา แก่ลัวกล้ำคิดว่าเราก้ทำได้ไม่ยากและน่าทำ

๔. สัมปหังสนา ร่าเริงและบันเทิงในธรรม เกิดธรรมะปิติ ปิติในการฟังธรรม ฟังแล้ว
เกิดเบาสบายมีความสุขไม่เครียดเหมือนฟังไฮปาร์คทางการเมือง

สมมติว่าเราจะเทศน์เรื่อง จตุพลกถา เราต้องอธิบายขยายความบาลีนึกเขยบทที่ยกมาไว้ว่า
จิตตาริมาณี ภิกขเว พละณี เป็นต้น เริ่มต้นด้วยการแปลบาลีว่า “ภิกษุทั้งหลาย พละ ๔ ประการ
เหล่านี้มีอะไรบ้าง คือ ปัญญาพละ วิริยะพละ อนุวัชชพละ และสังคหพละ” จากนั้นเราจึงอธิบาย
ความหมายของคำว่า “พละ” และอธิบายแจกแจงพละทั้ง ๔ ประการ การอธิบายต้องยึดหลัก ๔ ส.
ของพระพุทธเจ้า คือ สันตัสสนา (แจ่มแจ้ง) สมาทปนา (จูงใจ) สมุตเตชชา (แก่ลัวกล้ำ) สัมปหังสนา
(ร่าเริง)

๑. สันตัสสนา (แจ่มแจ้ง)

เมื่อคนฟังเทศน์ของพระพุทธเจ้าจบลงแต่ครั้งจะมีผู้กล่าวชื่นชมในตอนท้ายว่า “อภิกกนฺตฺ โภ
โคตม อภิกกนฺตฺ โภ โคตม แจ่มแจ้งนักพระโคตมผู้เจริญ แจ่มแจ้งนักพระโคตมผู้เจริญ เทศนาของพระองค์
นั้นเหมือนกับหงายของที่คว่ำ จุดประทีปในที่มืด บอกทางแก่คนหลงทาง”

เคยมีใครชมเราอย่างนี้บ้างไหม มีแต่ชมว่าดับประทีปจนมืด เกือบจะเข้าใจอยู่แล้วไม่รู้พูดอะไร
มันไปหมด นี่เขาเรียกว่าไม่แจ่มแจ้ง หลักในการเทศน์ให้คนเข้าใจแจ่มแจ้งแม้จะเป็นเรื่องยากลึกซึ้ง คือ
อย่าพูดในเรื่องที่ตัวเองไม่เข้าใจ อย่าท่องไปพูด ท่องพระไตรปิฎก ท่องนั่นท่องนี่มา ขนาดตัวท่านเอง
ยังไม่รู้แล้วจะไปคาดหวังให้คนอื่นรู้ได้อย่างไร ปัญหาของพวกเราอยู่ตรงนี้

กฎแห่งกรรม ปฏิจจสมุปบาท ตัวท่านเองเข้าใจแคไหน ถ้ามจริง ๆ ถ้าท่านจะพูดให้เด็ก ป.๖
เรื่องอริยสัจ ๔ ท่านเข้าใจเรื่องอริยสัจ ๔ ลึกซึ้งแค่ไหน นี่แหละที่ผมบอกว่า ถ้าท่านจะเทศน์ ๑ ชั่วโมง
เรื่องอริยสัจ ๔ ท่านต้องฟังผู้เชี่ยวชาญนักเทศน์ชั้นเอกเทศน์เรื่องนี้มานานับสิบชั่วโมง แต่ละคนพูดว่าอย่างไร
อยากจะเขียนรายงาน ๑ บท ท่านจะต้องอ่านหนังสือที่เล่ม อ่านให้เราเองเกิดความรู้เรื่องเกิดความเข้าใจ
แล้วก็นำมาเรียบเรียงด้วยภาษาของเรา เด็กสมัยนี้ใช้อินเตอร์เน็ตไปคัดลอกมาทำรายงาน พอสอบ
สัมภาษณ์ตกม้าตายไม่รู้ว่ามีอันคืออะไร เพราะฉะนั้นอาจารย์เขาฉลาด เขาไม่ให้ใช้คอมพิวเตอร์
ให้เขียนด้วยลายมือ เพื่อไม่ให้ไปลอกมาโดยที่ตัวเองไม่รู้เรื่อง เวลาท่านไปลอก ก็คือไปท่องมา ท่านควรจะ
อ่านหนังสือหลายๆ เล่มในเรื่องเดียวกัน เรื่องอริยสัจ ๔ ท่านพุทธทาสเทศน์ว่าอย่างไร พระพรหมคุณาภรณ์
ว่าอย่างไร พระธรรมโกศาจารย์ เทศน์อย่างไร ดีความคนละอย่าง

ท่านจะพูดให้แจ่มแจ้งต้องพูดในเรื่องที่ตัวเองเข้าใจนี่คือประเด็นที่ ๑

ท่านจะเล่าเรื่องให้คนฟังเห็นภาพ ถ้ามว่าท่านจินตนาการเห็นภาพเองหรือยัง ท่านอ่านเรื่องพระเวทที่ตกลงหินกะจะให้ทั้พระพุทเจ้า ท่านอ่านเพื่อจะไปเล่าให้เด็กฟัง ไม่ใช่ท่องไปเล่า ท่านจะต้องเล่าตามที่ท่านเห็นในจินตนาการ คนที่คิดทำร้ายคนอื่นมีสายตาแสดงอารมณ์โกรธ ท่านแสดงสีหน้าพระเวทที่ตตอนโกรธไปด้วย เขาเรียกว่ามีจินตนาการในการเล่าเรื่อง ถ้าท่านเล่าเรื่องตามตัวหนังสือผู้ฟังก็ไม่เข้าใจ

ผมจะเล่าเรื่องอเมริกาให้ท่านฟัง ถ้าเคยไปอเมริกามาก่อนจะเล่าได้เป็นฉากๆ ถ้าไม่เคยไปเราดูเว็บไซต์ จนกระทั่งเกิดเห็นภาพ ถ้าหากคนที่เห็นภาพเอามาเล่า เขาจะพูดได้มีน้ำหน้กมาก

มีโยมคนหนึ่งบอกว่า วันนี้สั้นไปทั้งตัวเลย คนเขาฆ่ากันให้เห็นจนทานก้วยเดียวไม่ลง

โยมเล่าว่ากำลังนั่งตักก้วยเดียวทานอยู่ เพื่อนสองคนทะเลาะกัน เมาทั้งคู่ เลียงกันไปเลียงกันมา คนหนึ่งวิ่งไปคว้ามืดปังตอสับหมุของพ่อค้าก้วยเดียวเอามาสับคอเพื่อนขาด หัวมันกลิ้งลงมาใต้โต๊ะที่ผมกำลังกินก้วยเดียว ดวงตายังเบิกโพล่งจ้องมาที่ผม ผมทานก้วยเดียวไม่ลง

ที่โยมเล่ามา อาตมาก็เห็นภาพจนฉันข้าวไม่ลงเหมือนกัน

คนเล่าไม่ใช่ นักเทศน์เป็นโยมธรรมดา แต่เขาเล่าจากที่เขาเห็นเองรู้สึกอกสั่นขวัญแขวน ถ้าท่านอ่านก็ตีฟังก็ตีแล้วเกิดจินตนาการไปด้วยแล้วเล่าต่อตามที่ท่านเข้าใจ เหมือนเรื่องที่เล่านั้นเกิดกับตัวท่านเอง นี่คือเทศน์ได้แจ่มแจ้ง

๒. **สมาทปนา** จุงใจให้เกิดศรัทธา บางท่านเทศน์ได้แจ่มแจ้งแต่ไม่จุงใจ ในการพูดก็เหมือนกัน บางท่านพูดได้ชัดเจนแจ่มแจ้ง แต่ว่าคนไม่ศรัทธาเพราะภาษาที่ใช้เป็นเหตุ เวลาขึ้นธรรมาสน์ท่านต้องเลือกสรรภาษา ท่านจะพูดคำสบถคำหยาบไม่ได้ เพราะคนพนมมือฟังท่าน

บางท่านไม่น่าศรัทธาเพราะว่าไม่ได้เตรียมการบ้านให้ดี สมมติว่าไปเทศน์งานศพ คนตายเป็นพ่อชื่อนายประเสริฐ ลูกเป็นเจ้าของภาพชื่อนายประสาท นักเทศน์พูดสลับกัน งานศพคุณประเสริฐเราไปบอก ว่าวันนี้มาเทศน์งานศพคุณประสาท เทศน์อย่างนี้ไม่น่าติดกัณฑ์เทศน์

เพราะฉะนั้น การจุงใจเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญ เทศน์ดีชัดเจนแจ่มแจ้ง แต่อาจจะไม่จุงใจให้เกิดศรัทธา เคยเห็นโฆษกงานวัดหนึ่งพูดน้ำไหลไฟดับชักชวนคนทำบุญ ตอนแรกโยมก็จะควักเงินทำบุญ

๑๐๐ บาท แต่พอฟังไปฟังมาลดเงินลงไปเรื่อยๆ พูดอะไรก็ไม่รู้ ศรัทธาไม่เกิด พูดเก่งพูดคล่องแต่ไม่ทำให้เกิดศรัทธา

นอกจากนี้ ท่านต้องใส่ความรู้สึกในการพูดในการเทศน์ ผมเล่าเรื่องปาประดู่ตายเมื่อสักครู่นี้ เวลาผมเล่าเรื่องพระพุทธเจ้า ผมจะมีความรู้สึกซาบซึ้ง เวลาผมเล่าเรื่องสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จี) ผมยังเกิดความรู้สึกอิน พอเกิดความรู้สึกอินในเรื่องนั้นๆ คำว่า อิน มาจากคำว่า **Internalization** ให้ผมหายแล้วกลายเป็นเรา สิ่งที่เราศึกษากลายเป็นเนื้อเป็นตัวเป็นความรู้สึกของเรา

เวลาสอนญาติโยม ถ้ามีคนมานิมนต์ผมให้ไปพูดเรื่องเมืองไทยใสสะอาดคือไม่มีคอร์รัปชัน ผมรับทันที เพราะโดยส่วนลึก ผมแอนตี้คอร์รัปชัน

ผมใช้เงินสร้างมหาจุฬาฯไปไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ ล้านบาท มีคนถามว่า ทำไมสร้างได้ถูก

ผมตอบในใจว่าสร้างได้ถูกถ้าไม่คอร์รัปชัน ถ้าคอร์รัปชัน มีเงินเท่าไรก็ไม่พอ

ถ้าจะสร้างแบบนี้ที่ไต้หวัน ต้องแพงกว่าที่ไทย ๕ เท่า เพราะที่นั่นมีแผ่นดินไหว เสาคต้องใหญ่กว่านี้ ๕ เท่า สร้างตึกที่ไต้หวันจึงแพงมหาศาล แต่พอสร้างอาคารที่เมืองไทย บางแห่งเบิกเงินหลวงแพงเท่าที่ไต้หวัน ทั้งที่ใช้เสาเล็กนิดเดียว เงินหายไปในหมอกหมด ถ้าเราสร้างด้วยเงินจริงๆ เราจะพัฒนาประเทศได้เร็วกว่านี้

อีกตัวอย่างหนึ่ง ผมได้พูดชักชวนให้ญาติโยมมาทำบุญบริจาคสร้างมหาจุฬาฯเป็นพันล้าน ผมพูดตามความรู้สึกว่า อาตมาจะสร้างสถานที่ให้พระได้เรียนหนังสือ พระทั่วโลกมาเรียนกัน ทั้งที่อาตมาถนัดในการสอนมากกว่าการสร้าง อาตมาจะรีบสร้างให้เสร็จ ตั้งใจว่าจะทำหน้าที่ในการเทศน์ในการสอนมากกว่าสร้าง ถ้าอยากจะฟังอาตมาเทศน์ ให้รับช่วยกันบริจาค ปรากฏว่าคนช่วยบริจาคกันยกใหญ่

เมื่อสร้างมาจนถึงครึ่งทาง ผมพูดใหม่ว่า การสร้างอนุสรณ์สถานไว้ในพระศาสนา เป็นศาสนวัตถุ เราควรจะมีส่วนในการสร้าง อย่าช้านะโยม เพราะใกล้เสร็จแล้ว รีบบริจาคเสียแต่วันนี้ ถ้าสร้างเสร็จแล้วโยมจะไม่มีโอกาส ผมเล่นตัวเสียด้วย

ผมไม่ได้ไปขออะไรใคร ผมเป็นอธิการบดีก็ต้องสร้างอาคารเรียนให้พระเรียน ผมไม่ได้คิดสร้างอาคารเพื่อนั้นเพื่อนี่ ผมอยากสร้างมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้พระเณรเรียนอย่างสง่าผ่าเผย เพื่อว่าจะได้ไม่ต้องไปแอบอาศัยเขาเรียนที่มหาวิทยาลัยชาวบ้านแบบข้าวนอกนา ตอนนี้พระเณรมีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา ของตัวเองแล้ว

๓. **สมุตเตชนา** แก้วกล้า คำว่า แก้วกล้า หมายถึงเราต้องหาตัวอย่างที่คนอื่นทำสำเร็จมาแล้วมาเป็นตัวอย่าง เหมือนวันนี้ผมพูดถึงคนติดอ่างกลายเป็นนักพูดระดับโลกคือเดมอสเธนิส ขนาดคนติดอ่างยังพูดโด่งดังมาถึงปัจจุบัน เราไม่ติดอ่างก็ต้องทำได้ ภาษาวិชาการเรียกว่าโมเดลลิง คือต้องหาตัวแบบที่เขาทำสำเร็จมาแล้วเป็นตัวอย่าง ถ้าเราจะสอนให้เด็กทำโน่นทำนี่ เขาไม่ยอมทำ แต่ถ้าเห็นเพื่อนทำ เด็กจะทำตาม

๔. **สัมปหังสนา** ร่าเริง ฟังเทศน์แล้วไม่เครียด มีความสุข สนุกในการฟังพระเทศน์ มีอารมณ์ขัน ยกนิทานสนุกมาประกอบการเทศน์ ผู้ฟังเกิดความปิติในธรรม ฟังธรรมแล้วสบายใจเกิดความสุขเกิดศรัทธา

ทั้ง ๔ ส. นี้ท่านทั้งหลายต้องมีในการแสดงธรรม คือ

๑. **สันทัตสนา** เทศน์ได้แจ่มแจ้งชัดเจนเข้าใจง่าย
๒. **สมาทปนา** เทศน์จูงใจให้เกิดศรัทธา
๓. **สมุตเตชนา** แก้วกล้าในการนำไปปฏิบัติ
๔. **สัมปหังสนา** ร่าเริงบันเทิงเบิกบานในธรรม

เทศน์ทุกครั้งถ้าได้ครบ ๔ ส. ถือว่าเป็นสุดยอดนักเทศน์

ถ้าประเมินตัวเองแล้วพบว่า

ได้ ๔ ส.	ให้เกรด เอ	(A)
ได้ ๓ ส.	ให้เกรด บี	(B)
ได้ ๒ ส.	ให้เกรด ซี	(C)
ได้ ๑ ส.	ให้เกรด ดี	(D)

ผู้ไม่ได้สัก ส. เดียว ถือว่าสอบตก ให้ เอฟ (F) ขอแนะนำให้ไปเอาดีทางอื่น อย่ามาฝืนเทศน์ทรมานผู้ฟังอยู่เลย

ทำอย่างไรจึงเทศน์ให้ได้ครบ ๔ ส. ตอนนี้เป็นเรื่องวิธีการเทศน์ซึ่งมี ๒ แบบ คือ

๑. **แบบธรรมาธิษฐาน** สอนธรรมะล้วนๆ ไม่มีตัวอย่าง เหมือนการสอนในอภิธรรมปิฎก บางคนชอบธรรมาธิษฐาน เพราะเป็นปรัชญาลึกซึ้ง

๒. **แบบบุคลาธิษฐาน** สอนธรรมะด้วยตัวอย่าง เช่น อังนิทานชาดก ๕๔๗ เรื่องมาประกอบ พระสุตตันตปิฎกเป็นการสอนแบบบุคลาธิษฐาน วิธีการเทศน์แบบนี้จะทำให้ได้ ๔ ส.

เตรียมตัวอย่างไรจึงจะทำให้เทศน์ได้แจ่มแจ้งและจูงใจ แก่ล้ากล้าและร่าเริง

สมมติว่าท่านจะเทศน์เรื่องปณิตตกถา ก่อนเทศน์เรื่องนี้จะต้องมีการเตรียมตัว ไม่ใช่อยู่ดีๆก็ขึ้นเทศน์ทันที นั่นคือท่านต้องไปค้นหาบาลีนิกเขบบท เมื่อได้บาลีนิกเขบบทแล้วท่านจะต้องคิดเตรียมตัวในประเด็นต่อไปนี้

๑. อรรถาธิบาย
๒. ขยายจำแนก
๓. สอดแทรกภาชิต
๔. ข้อคิดอุปมา
๕. นิทานสาธก
๖. ยกสื่ออุปกรณ์

ในการเทศน์ ๑ ชั่วโมง หรือ ๓๐ นาที ต้องพยายามให้ได้ครบทั้ง ๖ อย่าง

อธิบายและขยายจำแนก จะช่วยให้แจ่มแจ้ง

สอดแทรกภาชิต จะช่วยให้จูงใจ

ข้อคิดอุปมา จะได้ทั้งจูงใจและแจ่มแจ้ง

นิทานสาธก จะได้แจ่มแจ้งและร่าเริง

ยกสื่ออุปกรณ์ จะทำให้แจ่มแจ้ง

อรรถาธิบาย ขยายจำแนก

เวลาท่านเตรียมเรื่องต้องพยายามวางแผนว่าควรมีอรรถาธิบาย ขยายจำแนก สอดแทรกภาชิต เป็นต้นในตอนไหน คิดเป็นกึ่งเปอร์เซ็นต์ของเวลาที่ใช้เทศน์

ตัวอย่างเช่น ผมตั้งบาลีเรื่องบัณฑิตกถา ผมต้องนิยามคำว่าบัณฑิตคืออะไร แล้วอธิบายคำนิยาม อ่านมงคลสูตรที่ว่า **อเสวนา จ พาลานํ ปณิตตานญจ เสวนา** ไม่คบคนพาล แต่คบบัณฑิต

คำว่า บัณฑิต แปลว่า ผู้มีปัญญา

ปัญญาในที่นี้หมายถึงปัญญาในทางโลกและปัญญาในทางธรรม

ขยายจำแนกอย่างนี้ว่า บัณฑิตทางโลกรู้ปัญญาในทางโลก เขาจบปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก เรียกว่า บัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตในทางโลกคือรัฐวิชาการทางโลก

บัณฑิตทางธรรมรู้สองอย่างทั้งทางโลกและทางธรรม ดังพระบาลีที่อาตมภาพได้ยกเป็นนิกเขปบท เบื้องต้นว่า **ทิวฺฐเฐ ธมฺเม จ โย อตฺถโถ โย จตฺถโถ สมฺปรายิกโถ อตฺตภาสิสมยา ธีโร ปณฺธิโตติ ปวฺจจตีติ** แปลความว่า

“ผู้มีปัญญา ท่านเรียกว่าเป็นบัณฑิต เพราะถือเอาอรุณประโยชน์ ๒ ประการ คือ ๑. ทิวฺฐ-ธัมมิกัตถะ ๒. สัมปรายิกัตถะ”

เราขยายจำแนกต่อไปว่าทิวฺฐธัมมิกัตถะและสัมปรายิกัตถะมีความหมายอย่างไร ต้องตีความอย่างไรไปแปลตรงตัว

ทิวฺฐธัมมิกัตถะ หมายถึง ประโยชน์ปัจจุบันเฉพาะหน้า

สัมปรายิกัตถะ หมายถึง ประโยชน์ระยะยาวหรือประโยชน์ชั้นสูง

คำว่าประโยชน์ปัจจุบันเฉพาะหน้าหมายความว่าอย่างไร ท่านจะต้องตีความ ลาก ยศ สุข สรรเสริญ เงินทอง เป็นของเฉพาะหน้า เป็นประโยชน์เฉพาะหน้าทันตาเห็น

สัมปรายิกัตถะ หมายถึงประโยชน์ชั้นสูง ได้แก่สัมปทาซึ่งแปลว่าสมบัติ มี ๔ อย่าง คือ ศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา นี่เป็นสมบัติภายใน เพราะฉะนั้น บัณฑิตต้องมีทั้งทรัพย์ภายนอกและทรัพย์ภายใน ทรัพย์ภายนอก เช่น มีบ้านอยู่ มีคูครอง มีของกิน มีสินใช้

บัณฑิตทางธรรมต้องมีประโยชน์ทั้งสองประการนี้ รู้จักคำว่าพอเพียง ดังที่ในหลวงทรงสอนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อระดับหนึ่งท่านได้ทรัพย์ภายนอกแล้ว ท่านต้องนำเอาทรัพย์ภายนอกนี้ไปเจือจานคนอื่นด้วยทรัพย์ภายในคือมีศรัทธา มีศีล มีจาคะ มีปัญญา นี่คือขยายจำแนก

สอดแทรกภาษิต

ในการอธิบายเรื่องศรัทธา บทกลอนต่อไปนี้บางคนอาจจะนึกว่าเป็นเรื่องปกติ

คนจะงามงามน้ำใจใบบัวหน้า

คนจะสวยสวยจรรยาใช้ตาหวาน

คนจะแก้แแก้ความรู้ใช้อยู่นาน

คนจะรวยรวยสินทานใช้บ้านโต

จะประยุกต์เกี่ยวกับที่เรื่องที่เทศน์อย่างไร

คนจะงามงามน้ำใจໃးໃးหน้า คือมีศรัทธา

คนจะสวยสวยจรรยาใช้ตาหวาน คือมีศีล

คนจะแก้แแก้ความรู้ใช้อยู่นาน คือปัญญา

คนจะรวยรวยสินทานใช้บ้านโต คือจาคะ

สรุปแล้วสมบัติ ๔ เราเทศน์สนับสนุนไปในทางเดียวกันสอดแทรกภาชิต คนจะสวยสวยจรรยา ใช้ตาหวาน ศีลเป็นเครื่องประดับประเสริฐสุดดีกว่าอารมณ์ทั้งหลาย

มีเรื่องเล่าว่ามีเทพเจ้าพยากรณ์ผ่านคนทรงว่าโสคราตีสเป็นคนฉลาดที่สุด

โสคราตีสบอกว่า ผมไม่ได้ฉลาดที่สุด เทพเจ้าโม่เมว่าผมฉลาด ผมจะลองไปโต้ว่าที่กับคนฉลาด ถ้าผมแพ้เมื่อไร แสดงว่าเทพเจ้าพยากรณ์ผิด

โสคราตีสไปโต้ว่าที่กับคนฉลาดทั่วประเทศกรีก เขาชนะตลอด

คนไปถามโสคราตีสว่า ทำไมท่านชนะตลอด

โสคราตีสตอบว่า หนึ่งในเดียวที่ข้าพเจ้ารู้คือรู้ว่าข้าพเจ้าไม่รู้อะไร

เมื่อรู้ว่าตัวเองไม่รู้อะไรก็ไปเพิ่มความรู้ในเรื่องนั้นๆ ท่านจะฉลาดขึ้น

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “โย พาลี มณฺเฑตี พาลญํ ปณฺทิตโต วาปี เตน โส พาลี จ ปณฺทิตมานี ส เว พาลีติ วุจฺจติ” แปลความว่า “คนโง่ที่รู้ตัวเองว่าโง่ ยังเป็นบัณฑิตได้บ้าง แต่คนโง่ที่คิดว่าตัวเองฉลาดแล้ว โง่แท้ๆ”

ใครเทศน์ไม่เป็นแล้วรู้ตัวเองว่าเทศน์ไม่ได้เรื่องจึงมาฝึกเทศน์ที่นี้ยังมีโอกาสเป็นนักเทศน์ได้บ้าง

ที่เทศน์ไม่ได้เรื่องแล้วยังฝืนเทศน์โดยไม่มาเรียนที่นี้ นับว่าโง่แท้ๆ ใจใหม่

ผมอ้างพุทธภาชิตสนับสนุนมติของผมน้อย่างนี้

เช่นเดียวกับสามเณรอ้างพุทธภาชิตเมื่อเถียงกับทายก

ทายกบอกว่า สัตว์น้ำมากกว่าสัตว์บก

สามเณรบอกว่า สัตว์บกมากกว่าสัตว์น้ำ

ทายกแย้งว่า “เณรเกิดเมื่อวานซินจะมารู้ว่าสัตว์บกมากกว่าสัตว์น้ำได้อย่างไร สัตว์น้ำต้องมากกว่าสัตว์บก เพราะทะเลกว้างใหญ่มาก”

สามเณรตอบว่า “โยมอย่าเถียงนะ พระพุทธเจ้าตรัสว่า **อตฺตา ทิ อตฺตโน นาโถ** แปลว่า สัตว์บกมากกว่าสัตว์น้ำแล”

ทายกไม่รู้ภาษาบาลีจึงพูดว่า “ถ้าพระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างนี้ ผมก็ยอมละครับ”

ทุกวันนี้เรามีปัญหาตรงที่เราเทศน์อรรถนิตคืออธิบายธรรมเองโดยไม่อ้างพระพุทธเจ้า เรารู้เรื่องทางโลกทุกเรื่อง แต่ไม่รู้เรื่องที่พระควรรู้คือพระไตรปิฎก เมื่อไม่รู้ก็ควรยอมรับความโง่ของเราแล้วศึกษาพระไตรปิฎกเพิ่มขึ้น ดังที่สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า(ติสสยะ)แต่งเป็นกลอนว่า

โง่ไม่เป็นเป็นใหญ่ยากฝากให้คิด

ทางชีวิตจะรุ่งโรจน์ โสติดิผล

ต้องรู้โง่ รู้ฉลาดปราดเปรื่องตน

โง่สิบหนดีกว่าเบ่งเก่งเดี่ยวเดียว

การฝึกการพัฒนาตนเองเพื่อจะเป็นบัณฑิตต้องรู้ว่าตัวเองโง่ในเรื่องไหนแล้วไฝหาความรู้ในเรื่องนั้น เราก็เป็นบัณฑิตได้บ้าง

ข้อคิดอุปมา

ประเด็นต่อมาคือ**ข้อคิดอุปมา** เปรียบเทียบให้เห็นภาพว่า บัณฑิตจะต้องรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ไม่ใช่รู้ว่ารู้ธรรมะแล้วเขย ไม่มีศักดิ์ศรี ฟุ้งตัวเองก็ไม่ได้ เทศน์สอนชาวบ้านแต่ตัวเองเอาตัวไม่รอด ทั้งประโยชน์ทางโลกก็หาไม่ได้ ประโยชน์ทางธรรมก็หาไม่ได้ ดังที่พระพุทธเจ้าเปรียบเทียบว่าคนในโลกนี้มี ๓ ประเภท คือ

๑. อันธจักษุ คนตาบอด
๒. เอกจักษุ คนตาเดียว
๓. ทวิจักษุ คนสองตา

มีเรื่องเล่าว่าพระที่วัดเซนแห่งหนึ่งตั้งกฎว่าพระอาคันตุกะที่จะมาค้างที่วัดต้องได้วาทีกับเจ้าอาวาส ถ้าได้ชนะเจ้าอาวาสจึงจะได้ที่พัก ถ้าแพ้ก็ไม่ได้พัก วันหนึ่ง พระอาคันตุกะรูปหนึ่งมาขอพักที่วัด คนมาตามเจ้าอาวาสไปได้วาที บังเอิญเจ้าอาวาสไม่ว่างจึงส่งพระน้องชายไปได้วาทีแทน พระน้องชายไปที่โบสถ์ได้วาทีกับพระอาคันตุกะ สักพักหนึ่ง พระอาคันตุกะกระหืดกระหอบมามอบอกเจ้าอาวาสว่า “ผมลาระครับ ผมแพ้ครับ ได้วาทีสู้พระที่ท่านส่งไปไม่ได้”

“นั่นแหละน้องชายของผม ท่านได้กันอย่างไร” เจ้าอาวาสถาม

พระอาคันตุกะตอบว่า “พอพบหน้าพระน้องชายของท่าน ผมยกนิ้วให้หนึ่งนิ้ว หมายถึงว่า ในโบสถ์นี้มีพระพุทธรูป พระน้องชายชูสองนิ้วตอบมาทันทีว่ามีพระพุทธรูปก็ต้องมีพระธรรม ผมจึงยกสามนิ้ว หมายความว่า มีพระพุทธรูป มีพระธรรมก็ต้องมีพระสงฆ์ พระน้องชายของท่านฉลาดจริงๆ ชูกำปั้นให้ผม หมายถึงว่า พระพุทธรูป พระธรรมและพระสงฆ์ รวมกันเป็นหนึ่ง ผมยอมแพ้จริงๆ”

สักพักหนึ่งพระน้องชายเดินกระหืดกระหอบมาหาเจ้าอาวาสผู้เป็นพระพี่ชาย ถามว่า “พระบ่าน้อยอยู่ที่ไหน”

เจ้าอาวาสตอบว่า “เขาไปแล้ว ได้วาทีชนะเขาแล้วทำไมเรียกเขาว่าพระบ่าน้อย”

พระน้องชายตอบว่า “ชนะที่ไหนเล่า พอเจอหน้ากัน มันยกนิ้วหนึ่งนิ้ว หาวว่าผมมีตาข้างเดียว ผมอุตส่าห์สะกดอารมณ์ พยายามยกนิ้วสองนิ้ว หมายความว่า ถึงผมมีตาเดียว ท่านก็มีสองตา มันชู ๓ นิ้ว หมายความว่า เราสองคนมีตา รวมกันเป็น ๓ ตา ผมโกรธจึงชูกำปั้นใส่หน้ามัน พระบ่าน้อยจึงวิ่งหนีมาทางนี้”

ผมกำลังพูดเรื่องคน ๓ ประเภท คือ คนตาบอด คนตาเดียว และคนสองตา

คนตาบอดคือคนที่ไม่มีความรู้ในทางโลกและทางธรรม ไม่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ประโยชน์ปัจจุบันก็ไม่ได้ ประโยชน์ทางธรรมก็ไม่ได้ เรียกว่าตาบอดสองข้าง

คนตาเดียวคือคนที่มีความรู้ในทางโลก จึงหาประโยชน์ปัจจุบันได้ แต่ไม่รู้ธรรมะ

คนที่สมบูรณ์คือคนที่มีตาสองข้าง คือคนที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม

นี่คือข้อคิดอุปมา ท่านพุทธทาสเปรียบเทียบกับว่า ชีวิตที่ดีเหมือนการไถนาด้วยควายสองตัว คนสมัยโบราณไถนาด้วยควาย ๒ ตัว ควายตัวหนึ่งเป็นตัวรู้ เพราะรู้ภาษาชวานา ชวานาสั่งให้เดินมันก็เดิน

สั่งให้หยุดมันก็หยุด แต่มันไม่มีแรงลากไถ เพราะมันเป็นควายแก่ ชาวนาเอาไปเทียมคู่กับควายหนุ่ม มีแรง ลากไถได้ แต่ไม่รู้ภาษาชาวนา สั่งให้หยุดมันก็ไม่หยุด ชาวนาจึงเอาควายแก่ที่รู้ภาษาชาวนา เทียมคู่กับตัวแรงคือควายหนุ่ม พอชาวนาออกคำสั่ง ควายตัวรู้คือตัวแก่ที่ไม่มีแรงก็ออกเดิน มันก็กระทบ ตัวหนุ่มให้เดินตาม พอชาวนาสั่งให้หยุด ตัวแก่ก็หยุดและพาตัวหนุ่มหยุดด้วย ควายหนุ่มเป็นตัวลากไถ ตามแต่ตัวแก่จะพาไป ชีวิตเหมือนการไถนาด้วยควายสองตัวคือตัวรู้กับตัวแรง

ตัวรู้หมายถึงความรู้ในทางธรรม คอยกำกับตัวแรงคือความรู้ในทางโลก เช่น วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ถ้ามีความรู้ในทางโลกแต่ไม่มีธรรมะ คนอาจจะโกงได้พิสดารยิ่งขึ้น ต้องเอาธรรมะคือตัวรู้ ไปกำกับตัวแรงจึงจะเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ บัณฑิตจึงต้องรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เหมือนการไถนา ด้วยควายสองตัว นี่คืออุปมาเปรียบเทียบ

นิทานสารก

เทศน์ดีต้องมีนิทานสารก นิทานคือเรื่องเล่าที่เล่ากันมา อาจจะเป็นนิทานอีสปก็ได้ สารกคือ ยกเหตุการณ์เช่นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์มาประกอบการเทศน์ ก่อนที่จะเล่าเรื่อง เราจะต้องอธิบาย ธรรมก่อน เช่น คนเรามักจะหาแต่ประโยชน์ปัจจุบัน ไม่สนใจประโยชน์ระยะยาวก็คือสมบัติภายใน ผู้ที่ รู้จักเศรษฐกิจพอเพียง มีสมบัติภายในคือศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา จะมีความสุขตามอัตภาพ คนอย่างนี้ น่าสรรเสริญเป็นบัณฑิตที่แท้จริง เหมือนเรื่องต่อไปนี้

เจ้าแกจากกรุงเทพฯ นำภรรยาไปทอดต่างจังหวัด พอไปถึงวัด เจ้าแกเดินลงไปที่ศาลาท่าน้ำ ซึ่งเป็น ศาลาอกแตก เพื่อดูว่าจะพัฒนาอะไรได้บ้าง เห็นลุงคนหนึ่งนั่งกางเกงตัวเดียวไม่ใส่เสื้อ นั่งฟังเสาศาลาอยู่ ไม่ทำอะไร งานทอดกฐินก็ไม่ไปช่วย นั่งเหม่อลอยดูกระแส น้ำ เสียพลังงาน ไม่สร้างสรรค์ เจ้าแกคิดว่า คนนี้เกียจอย่างนี้ไม่น่าจะอยู่ในโลก เรามาทอดกฐิน ไม่ไปช่วยจับช่วยทำ มานั่งทอดหุ่ยอยู่ได้ เจ้าแก กลับไปทอดกฐินบนศาลา หลังจากทำพิธีเสร็จก็เดินกลับมาที่ศาลาท่าน้ำอีก พบว่าลุงคนนั้นยังนั่งอยู่ อย่างนั้นแหละ ไม่รู้ร้อนรู้หนาว เจ้าแกทนไม่ได้ก็ถามว่า “ลุง มานั่งทำอะไร”

แทนที่จะสนใจสนทนา ลุงกลับย้อนว่า “ตัวเองไม่เป็นหรือ”

“แล้วมานั่งทำอะไร งานการไม่รู้จะทำ”

ลุงย้อนถามว่า “แล้วงานนะ ทำไปทำไม”

“ทำงานก็จะได้มีเงินนะสิ” เจ้าแกตอบ

“มีเงินแล้วเป็นอย่างไร”

“มีเงินจะได้มีความสุขนะสิ” เจ้าแก้วตอบ

“สุขมันเป็นอย่างไรล่ะ” ลุงถาม

“สุขก็คืออยู่สบายๆ ไม่ต้องทำอะไร” เจ้าแก้วตอบ

“นี่มีความสุขแล้ว อยู่สบายๆ ไม่ต้องทำอะไร” ลุงสรุป

ลุงมีสมบัติภายใน เราไปหาว่าเขาขาดโน่นขาดนี่ บางทีเราเข้าใจผิด เห็นนักปราชญ์นั่งอยู่เฉยๆ ก็ว่าพวกนี้ขี้เกียจ เห็นพระนั่งกัมมัฏฐานก็ว่าเป็นกาฝากสังคม สมัยหนึ่งคอมมิวนิสต์กล่าวหาว่าพระสงฆ์เป็นกาฝากสังคมไม่ผลิตอะไร ทราฐไม่ว่าพระสงฆ์ผลิตอริยทรัพย์คือสมบัติภายใน

ยกสื่ออุปกรณ์

คำว่าสื่อหมายถึงเครื่องช่วยให้เกิดความเข้าใจ ถ้าท่านอธิบายธรรมล้วนๆ อย่างเดียวย่อมเป็นที่เข้าใจได้ยาก เพราะฉะนั้นท่านต้องหาอะไรมาเป็นสื่อให้คนเข้าถึงธรรม บางท่านไม่เข้าใจว่าเวลานั่งบนธรรมาสน์จะใช้สื่อได้อย่างไร เมื่อมีต้องประคองคัมภีร์เทศน์ การใช้สื่อบนธรรมาสน์เป็นไปได้หรือ

มีสำนวนนิยายกำลังภายในอยู่ประโยคหนึ่งว่า “กระป๋องที่ใจ” หมายความว่ายอดฝีมือสามารถใช้สิ่งของทุกอย่างเป็นกระป๋องได้ แม้แต่กิ่งไม้ก็กลายเป็นกระป๋องฆ่าคนได้ในทำนองเดียวกัน สำหรับสุดยอดนักเทศน์ ไม่มีอะไรที่ใช้เป็นอุปกรณ์สอนธรรมไม่ได้

เวลาไปเทศน์งานศพ อุปกรณ์ในการเทศน์ก็คือโลงศพที่ตั้งอยู่บนศาลา เราสามารถเทศน์ถึงผู้วายชนม์ที่นอนอยู่ภายในโลงว่า “ญาติโยมมาวันนี้เพื่อส่งหลวงพ่เจ้าอาวาสในโลงนั้นเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนนี้ ท่านเคยเทศน์สอนญาติโยมอยู่ทุกวันพระ มาถึงวันนี้ท่านนอนนิ่งอยู่ในโลง ตอนนี้ท่านเทศน์อยู่ตรงนั้นโดยไม่ต้องพูด ฟังให้ดีเถอะ ร่างอันไร้วิญญาณของหลวงพ่สอนธรรมะโดยไม่ต้องพูดว่าในที่สุดชีวิตคนเราก็มาถึงจุดนี้กันทุกคน

ร่างที่นอนในโลงอยู่ตรงหน้า

แต่ก่อนมาท่านก็เป็นเหมือนเช่นฉัน

อย่างที่ท่านนอนอยู่ไซ้ในโลงนั้น

ไม่ช้าพลันฉันก็เป็นเช่นท่านเอย

เราสอนธรรมคือมรณสติแก่ผู้ฟังโดยใช้โลงที่ตั้งอยู่ตรงหน้าเป็นสื่อการสอน ยกตัวอย่างให้เห็นต่อไปว่า เทียนที่จุดอยู่เบื้องหน้าอาตมภาพนี้เรียกว่าเทียนส่องธรรม เวลาพระจะขึ้นธรรมมาสน์ เขาจะจุดเทียนส่องธรรมก่อน มีหลักจรรยานักเทศน์อยู่ว่า ถ้ายังไม่จุดเทียนส่องธรรม ห้ามพระเทศน์ขึ้นธรรมมาสน์ บางทีโฆษกไม่รู้เรื่อง นิมนต์พระเทศน์ขึ้นธรรมมาสน์ก่อนจุดเทียนส่องธรรม อย่างนี้ใช้ไม่ได้ ประธานหรือเจ้าภาพจุดเทียนส่องธรรมเมื่อไร นักเทศน์กราบพระประธาน ไหว้เจ้าอาวาสแล้วขึ้นธรรมมาสน์ทันที เทียนส่องธรรมเป็นอุปกรณ์สอนธรรมที่ตั้งอยู่ติดธรรมมาสน์

เราสามารถเทศน์โดยอ้างถึงเทียนส่องธรรมว่า “ ญาติโยมทั้งหลาย ชีวิตคนเราเกิดมาก่อนจะจากโลกนี้ไป ต้องฝากความดีไว้กับโลกนี้บ้าง เทียนที่จุดอยู่เบื้องหน้าท่านทั้งหลายนี้เป็นเทียนส่องธรรม จุดแล้วทำให้พระได้เทศน์ โยมได้ฟังธรรม แต่เทียนบางเล่มจุดแล้วดับไปอย่างไร้คุณค่า เทียนบางเล่มเผาบ้านเผาเมือง ชีวิตคนเราต้องเหมือนเทียนส่องธรรมคือดับไปอย่างมีคุณค่าฝากไว้ในโลกนี้ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

**“เปลวเทียนละลายแห่ง เพื่อเปล่งแสงอันอำไพ
ชีวิตมลายไป เพื่ออะไรทิ้งไว้แทน”**

ในงานทอดผ้าป่า มีต้นผ้าป่าตั้งอยู่หน้าธรรมมาสน์ เจ้าอาวาสนิมนต์เราไปเทศน์เพื่อระดมทุนสร้างศาลา เราก็บอกว่า ศาลาหลังนี้เมื่อสร้างเสร็จแล้วไม่ใช่สมบัติของเจ้าอาวาส แต่เป็นสมบัติพระศาสนา ญาติโยมทั้งหลายจะได้มาใช้ประโยชน์ร่วมกัน เพราะฉะนั้น มาช่วยหลวงพ่อกันสร้างศาลาเป็นสมบัติฝากไว้ในพระศาสนาให้เกิด ช่วยติดต้นผ้าป่าให้เบหนากว่านี้ ญาติโยมคู่ต้นผ้าป่านี้มีธนบัตรประดับอยู่ไม่มาก

อาตมภาพเคยได้ยินธนบัตรใบละพันคู่กับธนบัตรใบละยี่สิบ แบงก์ยี่สิบบางแบงค์พันว่าวันหยุด ๑๒ สิงหาคมปีนี้ไปเที่ยวที่ไหนมา แบงค์พันตอบว่าได้เข้าห้าง ได้ขึ้นเครื่องบิน บางทีก็ไปต่างประเทศ ไปถึงบ่อนปอยเปต ได้เที่ยวไปทั้งหมด

แบงค์ยี่สิบบอกว่า อิจฉาจ้งเลย พี่ไปเที่ยวทั่วทุกแห่ง ผมไม่ได้ไปไหนเลย ได้แต่เข้าวัด วนเวียนติดต้นผ้าป่าอยู่นี้แหละ

ญาติโยมทั้งหลาย พาแบงค์พันเข้าวัดติดต้นผ้าป่าบ้างนะ

นี่คือการใช้สื่ออุปกรณ์ ไม่มีอะไรที่ใช้สอนธรรมะไม่ได้

ปฏินิเทศ

ปฏินิเทศคือสรุปใจประทับใจ เมื่อได้นิเทศคืออธิบายขยายความมาพอสมควรแก่เวลา ก็ถึงขั้นสุดท้ายคือปฏินิเทศ หมายถึงสรุปใจประทับใจ ท่านต้องพยายามโยงธรรมเข้าหาผู้ฟัง เมื่อจะสรุปใจต้องสอนให้น้อมนำเอาธรรมะที่เราได้เทศน์มานี้ไปปฏิบัติ เขาเรียกว่าประยุกต์ใช้ธรรม หรือถ้าเราเทศน์งานศพก็บอกว่า “ธรรมะที่พรรณนามาทำให้อายุยืนมี ๔ ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ผู้ที่นอนนิ่งอยู่ในโลงได้ถือปฏิบัติตามนี้จึงมีอายุยืนถึง ๑๐๑ ปี ใครอยากมีอายุยืนก็จงรับเอาไปปฏิบัติ”

จากนั้น ลงท้ายด้วยการให้พรแก่ผู้ฟัง บทให้พรนี้ควรจะต้องให้ขึ้นใจ ถ้าเป็นการเทศน์ในงานมงคล ควรให้พรในทำนองนี้ว่า

“รัตนตยานุภาเวน รตนตตยเตชสา ขอเดชาอนุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและกุศลผลบุญที่ท่านทั้งหลายได้บำเพ็ญมา จงมารวมกันเป็นตบะเดชะ พลวปัจจย อำนวยอวยพรให้ท่านสาธุชนทั้งหลาย จงเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธรรมสารสมบัติ ธนสารสมบัติ ปราบณาสสิ่งหนึ่งประการใดที่ขอบประกอบด้วยธรรม ก็ขอให้ความปรารถนานั้นๆ จงพลันสำเร็จสมมโนระดมมาตปรารถนาทุกประการ”

ถ้าเทศน์ในงานศพ ควรให้พรว่า

“อิมินา กตปุณเณน ขออำนาจกุศลผลบุญที่คณะท่านเจ้าภาพได้บำเพ็ญไว้ดีแล้วในหมู่สงฆ์ จงมารวมกันเป็นตบะเดชะ พลวปัจจย อุทิศเป็นส่วนกุศลไปให้ท่านผู้วายชนม์เพื่อสำเร็จเป็นอิฏฐวิบาก สุขสมบัติทิพยสมบัติในสัมปรายภพ สมดังเจตนาปรารถนาของคณะท่านเจ้าภาพทุกประการ

อนึ่ง ขออำนาจกุศลผลบุญนี้จึงเป็นปฏิพรย่อนสนองให้คณะท่านเจ้าภาพเจริญด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธรรมสารสมบัติ ธนสารสมบัติ ปราบณาสสิ่งใดที่ขอบประกอบด้วยธรรม ก็ขอให้ความปรารถนานั้นๆ จงพลันสำเร็จสมความปรารถนาทุกประการ”

เมื่อให้พรเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็ลงท้ายอย่างนุ่มนวลว่า

“รับประทานแสดงพระธรรมเทศนา ใน...กถา พอสมควรแก่เวลา ขอสมมติยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้”